

RIITTA SALASTIE | **IKEBANA**

- JAPANILAINEN KUKKIENASETTELUN TAIDE -
NÄKYMÄTÖN TEKIJÄ

1 BANAANIN LEHDESTÄ
TEHTY VEISTOKSELLINEN
ASETELMA

2 ORIGAMI-TAITTELUA
MUISTUTTAVA RAUDASTA
VALMISTETTU MALJAKKO
JA SIIHEN TUONENKIELON
LEHDISTÄ TEHTY ASETELMA

- KUKKIEN ASETTELUA HARRASTETTIIN JO 600- JA 700-LUVUILLA TANG-DYNASTIAN KIINASSA. TUNNETTUJA KIRJALLISIA LÄHTEITÄ OVAT MM. P'ING HUA PU – A TREATISE OF VASE FLOWERS (1595) SEKÄ P'ING SHIH, HISTORY OF VASES. KUMPAAKIN TEOSTA PIDETTIIN SUURESSA ARVOSSA 1500-LUVUN LOPUN JAPANISSA.
- JAPANISSA IKEBANA KEHITTYI BUDDHAN ALTARILLE TEHDYISTÄ ASETELMISTA JA IKEBANAN SYNTYPAIKKANA PIDETÄÄN KIOTON ROKKAKUJI -TEMPPELIÄ. VARHAISIA MESTAREITA OLIVAT MM. IKENOB -MESTARI SENKEI JA TEEMESTARI RYUAMI.
- FEODAALIAJALLA IKEBANA OLI SUOSITTU SAMURAIEN KESKUUDESSA, JOTKA VALMISTAUTUIVAT TAISTELUUN ASETTELEMALLA KUKKIA.
- ESITEOLLISELLA KAUDELLA IKEBANASTA TULI KAUPUNKIVÄESTÖN HARRASTUS. NAISET SAIVAT OIKEUDEN OPISKELLA IKEBANAA MEIJI-REVOLUUTION JÄLKEEN 1868. NYKYÄÄN MONIEN KLASSISTENKIN KOULUKUNTIEN JOHDOSSA ON NAINEN.

JAPANIN VANHIN ikebana -koulukunta on **Ikenobo**. Muita klassisia koulukuntia ovat mm. **Ohara, Saga Goryu** ja **Mishoryu**. Kansainvälisesti laajimmalle levinnyt on modernia ikebanaa edustava Sogetsu -koulukunta. Ensimmäinen suomenkielinen ikebanaa käsittelevä teos, Hilkka Smedslundin *Japanilainen kukka-asettelutaide*, julkaistiin 1965. Jo sitä ennen oli ilmestynyt **Martta Keravuoren** teos *Kukka-asetelmia* 1954. Tällä hetkellä ikebanaa voi opiskella useassa paikassa pääkaupunkiseudulla ja Suomessa on useita sertifioituja ikebana-opettajia. Oma kiinnostukseni ikebanaan syntyi Gusti Herrigelin teoksen *Zen ja japanilainen kukkienasettelun taide* (1958) innoittamana. Sain teoksen lahjaksi ystävältäni 1970-luvun lopulla, josta lähtien haaveenani oli päästä opiskelemaan ikebanaa. Haave toteutui, kun aloitin klassisen ikebanan opinnot Kioton Shokokujin tempelissä 1987.

PERUSTYYLIT

Klassisista tyyleistä tunnetuimmat ovat runsasmuotoinen **rikka** sekä taivas-maa-ihminen filosofiaan pohjautuva minimalistinen **seika**. Toisin kuin rikka, hienostunut seika -asetelma rakennetaan usein vain yhdestä materiaalista. Tyypillisiä seika-asetelman materiaaleja ovat esimerkiksi tuo-

3 SOGETSU
IKEBANA-OPETTAJA
SHOKA TAKEUCHI
ASETTELEMÄSSÄ
KUKKIA.

4 IKEBANA -NÄYTTELY
OSAKALAISESSA
TAKASHIMAYAN
TAVARATALOSSA

nenkielo, erilaiset ikivihreät sypressilajit, keväällä kukkivien puiden oksat, magnolia, kirsikka- ja luumu-puun oksat, angervot ja atsaleat. Näissä klassisissa asetelmissa oksien linjoja arvostetaan enemmän kuin asetelman näyttävyyttä tai värikkäitä kukkia. Yksi vaikuttavimpia Japanissa näkemiäni ikebana -asetelmia oli opettajani Uudenvuoden asetelma, joka oli tehty yhdestä riippupajun oksasta tokenoman pilariin kiinnitettyyn maljakkoon. Myös monista suomalaisista luonnonkasveista kuten pajunkissoista tai osmankäämeistä voi rakentaa klassisia seika-asetelmia.

Moderneja perustyyliä on kaksi: **moribana** ja **nageire**. Laakeaan astiaan tehtävä veden pintaa korostava moribana-asetelma on ikään kuin pienoismaisema lammen rannalla kasvavista puista ja pensaista, joiden oksat kurkottavat ja heijastuvat veteen. Asetelmaa rakennettaessa oksien kiinnittämiseen käytetään erityisiä, tähän tarkoitukseen metalliseoksesta valmistettuja piikikkäitä jalustoja, jotka tunnetaan nimellä **kenzan** (kirjaimellisesti miekka-vuori). Pystymaljakkoon tehdyssä **nageire**-asetelmassa on oksien muodostamia laaksokohtia, harjanteita ja vuorten huippuja kiinalaisen maisemamaalauksen esittämien tyyliteltyjen maisemanäkymien tapaan. Tai sitten itse sylinterimäinen maljakko on ikään kuin puunrunko, josta oksat haarautuvat eri suuntiin. Oksien kiinnitystekniikka on nageire-tyylissä vaativampi kuin moribanassa. Tätä tyyliä opetetaankin yleensä vasta sitten kun oppilas on ensin perehtynyt ja hallitsee moribanan tekniikat.

Klassisissa asetelmissa maljakosta jätetään aina kolmasosa täyttämättä oksilla. Tyhjällä tilalla, asettelematta jätetyillä kohdilla, on ikebanassa tärkeä merkitys. Ne ovat asetelman kannalta yhtä olennaisia kuin oksat ja kukat ja niitä voi verrata siihen merkitykseen, mikä kalligrafiaassa on val-

koisilla, tyhjiksi jätetyillä alueilla mustien tussiviivojen välissä. Tyhjä tila asetelman ympärillä luo ikebanalle ominaisen jännitteen ja antaa katselijalle mahdollisuuden täydentää asetelmaa omassa mielessään. Yksi olennainen ikebana-asetelman ominaisuus on sen kolmiulotteisuus. Vaikka asetelma oli alunperin tarkoitettu katsottavaksi edestä päin, asettelija ei saisi unohtaa asetelman antamaa syvyysvaikutelmaa, japaniksi **okuyuki**. Asettelijaa kehoitetaankin tarkastelemaan asetelmaa eri suunnista ja pääöksien taakse asetetuilla oksilla on tärkeä merkitys, silloinkin kun ne eivät näy.

Ikebanassa suositaan epäsymmetriaa ja pääöksien lukumäärä perustuu jaottomiin lukuihin, perusasetelmissa on yleensä kolme pääöksää. Asetelmassa olevaa korkeaa oksaa tasapainottamaan tulee sille vastakkaiseen suuntaan asetella lyhyempi oksa, sillä täysin symmetrisesti sijoitettu oksa loisi pysähtyneen vaikutelman. Epäsymmetria luo asetelmaan liikkeen, muutoksen ja luonnonmukaisuuden tunnun. Epäsymmetrisyyden ja oksia ympäröivän tyhjän tilan ansiosta ikebana-asetelma ei ole koskaan pysähtynyt tai staattinen. Oksien ilmentämä liike ei myöskään pysähdy asetelmaan, vaan jatkuu huonetilassa ja siitä äärettömyyteen asti. Asetelman ilmentämä tasapaino on siten dynaamista, liikkeessä olevan tasapainoa, vaikka oksat itsessään eivät liiku.

MALLIN KÄSITE

Ikebanaa ei voi oppia pelkästään kirjoja lukemalla, vaan sitä opiskellaan opettajan antamaa mallia ja esimerkkiä seuraten ja toistaen. Yksi keskeinen periaate ikebanassa on nk. *mallin käsite*, japaniksi **kihon katai** tai **kihon kakei**. Ikebanaa, kuten muitakin perinteisiä japanilaisia taidemuotoja, opiskellaan mallien avulla. Ikebanassa mallit ovat nk. pe-

rusasetelmia ja niiden variaatioita. Lyhyesti, mallin käsite tarkoittaa oksien asettelua tradition säätelemien tekniikoiden ja taiteellisen metodin avulla, joka on sopusoinnussa niiden luonteen ja olemuksen kanssa. Perusasetelmia ja niiden muunnelmia on koulukunnasta riippuen kymmeniä. Vasta kun oppilas hallitsee nämä perusasetelmat, esimerkiksi Sogetsu-koulukunnassa on 40 erilaista moribana- ja nageire -tyylistä perusasetelmaa tai niiden muunnelmaa, hän voi siirtyä kokeilemaan vapaampia asetelmia. Opettajan tutkinto edellyttää vähintään 110 curriculumin mukaisen asetelman tekemistä.

Mallin käsite tarkoittaa, että asettelu ei ole mielivaltaista vaan sitä määräävät tarkat säännöt alkaen kenzanin ja oksien paikasta asetelmassa pääoksien asettelukulmiin (15, 45 ja 75 astetta) asti. Sogetsu curriculumin perusasetelmassa no. 1 pääoksa on esimerkiksi pystyoksa. Pääoksa voi olla myös diagonaalioksa jne. Asetelman mittasuhteet ja pääoksien korkeudet on tarkoin määrätty. Pääoksien pituudet ovat suhteessa maljakon korkeuteen tai halkaisijaan, yleensä 1.5 -2X maljakon korkeus/tai halkaisija. Kun pääoksan pituus on määriteltä, kaikkien muiden oksien mitat ovat seurausta tämän pituudesta: kakkosoksa 3/4 korkeimman oksan pituudesta; kolmosoksa 3/4 kakkosoksan pituudesta. Kun tällä tavalla rakennettujen asetelmien oksien latvapisteiden kautta piirretään kolmio, se on suorakulmainen kolmio, jonka sivujen suhde klassisissa asetelmissa on 3:4:5.

Perinteiset taidemuodot kuten teetaide ja ikebana nähdään henkisen kilvoittelun muotona, joissa harjaantuu vain malleja toistamalla. Taistelulajien tavoin ikebanasta puhutaan tienä - **kado** - kukkien tie. **Kado** -filosofian mukaan asetelma on asettelijansa kuva ja ihminen voi kehittää mielensä asettelemalla kukkia. Suostumalla malliin

malli auttaa häntä löytämään jo olemassa tai käsillä olevaan sisältyvän potentiaalin. Lopullisena tavoitteena on kaikista säännöistä vapautuminen. Malli ei kahlitse luovuutta, vaan merkitsee paradoksaalisesti asettelun vapautta. Mallin olemassa olo myös vapauttaa asettelijan siitä taakasta, että hänen pitäisi keksiä kaikki itse. Olen itse soveltanut ikebanan malliin perustuvaa taiteellista metodologiaa ohjaajantyön professori Saana Lavasteen kanssa taideyliopiston opiskelijoille suunnatuissa työpaikoissa, joiden tavoitteena on ollut tehdä näkyvämmäksi ohjaajantyötä.

TAITEETON TAIDE - ARTLESS ART

Toinen ikebanan keskeinen piirre on oksien karsiminen, tavoitteena tuoda oksista olennainen esiin. Yksi klassisen asetelman kriteeri onkin, että se näyttää zeniläisen taiteeton taide - Artless Art -periaatteen mukaisesti luonnonmukaiselta, mutta luonnolliselta näyttävä vaikutelma on saatu aikaan ikebanalle ominaisten, vuosisatojen kuluessa hioutuneiden tekniikoiden avulla oksia muokkamalla ja karsimalla. Klassisen perinteen mukaan asetelmassa tulisi olla 30 % tyhjyyttä ja 70 % luontoa. Asetelman luonnonmukaiselta näyttävä vaikutelma on siten aina pelkistämisen tulos. Ikebana-asetelma ei ole myöskään koskaan pelkkä kopio luonnosta, vaan ikebanassa asettelija luo oksien avulla jotain kokonaan uutta, jota aikaisemmin ei ollut olemassa. Japanilais-amerikkalainen kuvanveistäjä Isamu Noguchi (1904-1988) on todennut: *"Männynoksia aseteltaessa niiden ei tulisi näyttää männynoksilta. Männynoksien asetteleminen niin, että ne eivät näytä männynoksilta on kuitenkin äärimmäisen vaikeaa."*

Narsissi-asetelma (*suisen*), joka on yksi perinteinen tammikuun asetelma, on tyypillinen esi-

5 TYÖPAJA OHJAAJANTYÖN
OPISKELIJOILLE TEAKISSA
2018, OIK. PROF. SAANA
LAVASTE

merkki klassisista tekniikoista. Asetelmaa varten lehdet ja kukkavarsi irrotetaan juuritupestaan, jonka jälkeen lehdet suoristetaan luonnollisesta rönstylystään lehdistä tihkuvan liimamaisen aineen avulla. Kun lehdet on suoristettu halutulla tavalla, ne asetellaan takaisin tuppeensa, mutta nyt uudessa, ikebanan säätämässä järjestyksessä ja pituudessa. Tällä tavalla rakennettu dynaaminen, spiraalimaista liikettä ilmentävä ja harmonisilta mittasuhteiltaan arkkitehtonista rakennelmaa muistuttava narsissi -asetelma on jotain täysin muuta kuin mitä narsissit ovat kasvaessaan luonnossa. Mutta samalla tällainen asetelma tuo esiin narsissin hienostuneen olemuksen ja sulokkuuden tavalla, joka on ominaista vain ikebanalle ja johon vain ikebana taidemuotona pystyy.

KUKKIEN KIELI

Ikebanaan liittyy paljon kulttuurisia merkityssisältöjä sekä kasvien onnea tuottavien että niiden ajan kiertoon viittaavien merkitysten takia. Eri vuodenaikojen kasvit oli jo muinaisessa Kiinassa tarkoin kodifioitu. Vielä nykyään ikebana -kalenterissa jokaisella kuukaudella on omat, sille tyypilliset kasvinsa. Myös kasvin eri osat, nupuillaan olevat ja täysin auenneet kukat ilmentävät asetelmasa aikaa ja sen kulumista. Suomessakin vietetään **hanamia**, kirsikankukkien katselujuhlaa. Puista kunnioitetaan erityisesti mäntyä, koska sitä pidetään pitkäikäisyyden symbolina. Männyn, bambun ja lumun yhdistelmä - **sho-chiku bai** - nähdään erityisen onnea tuottavana ja tämä yhdistelmä esiintyy usein Uudenvuoden asetelmissa. Myös krysanteemi on hyvin arvostettu ja esiintyy mm. keisarillisen perheen embleemissä eli tunnuslo-

gossa. Krysanteemi on kestävä ja kaunis ikebana -asetelmien materiaali ja suosittu erityisesti syksyn asetelmissa. Kasvien kulttuurisista merkityksistä ammentavat asetelmat tunnetaan yleisnimellä **bunjinbana**.

Klassiset asetelmat ja maljakot luokitellaan **shin-**, **gyo-** ja **so** -tyyleihin eli muodolliseen, puolimuodolliseen ja epämuodolliseen tyyliin. Tällainen hierarkkinen ajattelu on tyypillistä klassiselle perinteelle. **Shin**-tyylinen asetelma tulee asetella shin-tyyliä edustavaan maljakkoon, jne. Muodollisinta tyyliä edustavat esimerkiksi metalliseoksesta klassisten mallien mukaan valmistetut maljakot, joita näkee temppeleiden alttarimaljakkoina. Epämuodollisesta tyylistä ovat taas esimerkkinä bambumaljakot, joita käytetään teetaiteen yhteydessä, esimerkiksi syksyn täyden kuun asetelmissa. Joskus pelkkä kasvin nimen äänneasu saattoi antaa aiheen maljakon valintaan. Tällainen tapaus on esimerkiksi kärhø eli *klematis*, japaniksi *tessen*. Sen ääntämys muistuttaa rautaa (jap. *tetsu*), mikä oli syy asetella klematiksien oksa metalliseoksesta tehtyyn maljakkoon.

Sogetsu -koulukunnan perustaja **Sofu Teshigahara** (1900-1979) vapautti ikebanan perinteisten muotojen painolastista ja teki ikebanasta modernin taidemuodon, joka kiteytyy "luovan ikebanan" ja "informal art" -käsitteissä. Sogetsu -koulukunnan periaatteen mukaan asetelman voi tehdä mistä vain, milloin vain ja mihin tahansa - rajana on vain mielikuvitus ja luovuus. Moderneissa asetelmissa korostuukin tekijän persoonallinen ilmaisu. Muovi, paperi, viilu - mikä tahansa käy nyt asetelmien materiaaliksi kukkien ja lehtien ohella ja veistoksellisia ja omaperäisiä maljakoita voi valmistaa itsekin esimerkiksi rautaromusta hitsaamalla.

6 KLASSINEN SEIKA-
ASETELMA, USHIRO ZOE
NAGASHI ELI VIRTAAVA
TAKAOKSA

RIITTA SALASTIEN DEMO
SAO PAOLON ESCOLA DE
TEATROSSA

RIITTA SALASTIEN

KUKKANIMI ON

RIHO SEISHINSAI JA HÄNELLÄ ON
SOGETSU -KOULUKUNNAN ENSIM-
MÄISEN ASTEEN JONIN SOMU
-IKEBANA -OPETTAJAN TUTKINTO.
HÄN ON PITÄNYT IKEBANA-
TYÖPAJOJA MM. SAO PAOLON
ESCOLA DE TEATROSSA,
TUKHOLMAN ETNOGRAFISESSA
MUSEOSSA SEKÄ REYKJAVIKIN
JAPANI-PÄIVÄNÄ. RIITTA
SALASTIELLÄ ON OMA IKEBANA
-LUOKKA HELSINGISSÄ.

KUVAT: ARTIKKELIN KIRJOITTAJAN KUVA-AINEISTO.